

65. *Красиков М.* Вдячний син Слобожанщини : Микола Сумцов — дослідник і громадський діяч краю / М. Красиков // Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибр. пр. / М. Ф. Сумцов ; упоряд., підгот. тексту, передм., післямова та приміт. М. М. Красикова. — Харків : Атос, 2008. — С. 3—47.

66. *Красиков М. М.* Сумцов і ми / М. Красиков // Там само. — С. 508—543.

67. *Щербініна О. П.* Д. І. Багалій та Харківська громадська бібліотека : каталогознавчий аспект / О. П. Щербініна, В. В. Сєдих // Багалієвський збірник : академік Д. І. Багалій та бібліотечна справа України : наук. ст. та матер. — Харків, 2008. — 84, [152], 726. — С. 47—56.

68. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. — Київ : [Б. в.], 2009. — 530 с.

Про М. Ф. Сумцова див. іменний покажчик.

69. *Латина М. С.* Университет в моей жизни / М. С. Латина. — Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. — 313 с. С. 61, 62, 63, 64, 85, 89 : про М. Ф. Сумцова.

70. *Сафонова В. В.* Фундатори вітчизняної бібліотечної науки у Харківській громадській / В. В. Сафонова // Бібліотека в історичному просторі трьох епох : До 125-річчя держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : Нариси. — Харків, 2011. — С. 20—29.

С. 25—29 : про М. Ф. Сумцова.

71. *Сумцов Микола Федорович (1854—1922)* // Українські бібліографічні відомості, професійна діяльність, бібліографія / Нац. парлам. б-ка України. — Київ, 2011. — Вип. 3 / авт.-уклад. Н. І. Абдуллаєва ; наук. ред. В. О. Копоненко. — С. 139—141.

72. *Сєдих В. В.* Харківська бібліотечна школа: зародження та розвиток у 1920—1930-х роках / В. Сєдих, О. Щербініна // Українське бібліотекознавство в історичному вимірі до 140-річчя з дня народження Л. Б. Хавкіної : (за матер. Міжнар. наук. читань з нагоди 105 річниці від бібліотекознавства) / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — Харків, 2011. — С. 12—22.

73. *Танько О. І.* Зразкова та найбільш видатна : [Харк. громад. б-ка] / О. І. Танько // Бібліотека в історичному просторі трьох епох: До 125-річчя Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : Нариси : ювіл. вид. — Харків, 2011. — С. 36—59.

74. *Сєдих В. В.* Історія бібліотечної справи в Україні : навч. посіб. / В. В. Сєдих; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко; Харк. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2013. — 213 с.

С. 129—130 : про М. Ф. Сумцова.

75. *Шальганова А. Л.* Правление Харьковской общественной библиотеки. 1885—1918; биобиблиогр. словарь / А. Л. Шальганова [авт. вступ. ст. А. Л. Шальганова]. — Харьков : Изд-во Федорко, 2016. — 328 с.: 63 портр. О Сумцове Н. Ф. С. 236—243.

В статтє раскрыто библиографическое наследие выдающегося украинского историка, этнографа, искусствоведа, литературоведа, библиографа, профессора Харьковского университета М. Сумцова.

The bibliographic legacy of the prominent Ukrainian historian, ethnographer, art critic, literary critic, bibliographer, professor of the Kharkov university of M. Sumcova is exposed in the article.

Надійшла до редакції 7 лютого 2017 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ

УДК 002.1:75/76]-028.25:94(100)"1939/1945"

*Олена Тихоненко,
старший науковий співробітник
Державного архіву друку Книжкової палати України*

*Друга світова війна в образотворчих виданнях: з фондів Книжкової палати України**

Аналізуючи типо-видове різноманіття документів того періоду, вдамося до рекомендацій "Інструкції з добору видань для відображення у "Літописі образотворчих видань" [8], розробленої співробітниками Книжкової палати України, й виокремимо такі види ОВ: образотворчі плакати, портрети, художні репродукції, образотворчі листівки (поштові картки), альбоми. У свою чергу, ці види деталізуються й конкретизуються за рахунок їхньої типізації (поділу на типи) (табл. 5).

Із табл. 5 видно, що більшість у досліджуваному фонді ОВ 1939—1945 рр. становлять плакати — 699 друк. од. (42,8%).

Залежно від форми, їх можна об'єднати у три групи: шрифтовий плакат, такий, що поєднує шрифт і графічне зображення, та власне графічне зображення [1] — зразки кожної з названих груп представлені серед плакатів фонду образотворчих видань Книжкової палати України. Проте нас більше цікавить їх різноманіття не так за формою, як за змістом. А. Андрейканіч виокремлює кілька видів плакатів: рекламний, пропагандистський, соціальний, культурологічний та навчально-інструктивний, кожний з яких, у свою чергу, поділяється ще на підвиди та жанри, наприклад, пропагандистський — на агітаційний та політичний, рек-

*Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2017. — № 1. — С. 42—47.

© Тихоненко О., 2017

ламний — на торгово-промисловий та видовищний (кіно-плакат, театральний, цирковий, спортивний, музичні афіші, мистецько-культурні акції) тощо [1]. Подібною класифікацією послуговувалися й ми при типізації плакатів з фонду ОВ Держархіву друку [8], розподіливши їх на:

— *громадсько-політичні* (325 друк. од., 19,8%) — призначені для наочної агітації та пропаганди, містять зображення з громадсько-політичної тематики з пояснювальним текстом або без нього;

— *інформаційні та рекламні плакати* (127 друк. од., 7,8%) — видаються для реклами або оголошення про певні події, містять зображення рекламованих об'єктів та короткі відомості про них;

— *інструктивно-методичні та виробничо-практичні* (104 друк. од., 6,4%) — це плакати, які є керівництвом у

професійній та непрофесійній діяльності людей і містять зображення і текстові повідомлення у вигляді правил, інструктивних вказівок, рекомендацій;

— *навчальні плакати та наочні посібники* (93 друк. од., 5,7%) — видаються на допомогу викладанню, вивченню та вихованню, містять зображення та систематичні відомості наукового або прикладного характеру, передбачені навчальною програмою, подані у зручній для вивчення і викладання формі;

— *агітплакати* (50 друк. од., 3,1%) — масові політичні плакати, цільовим призначенням яких є агітація на виконання конкретних політичних та народногосподарських завдань, на боротьбу з негативними явищами суспільства.

Варто зазначити, що окремі плакати важко віднести до одного типу: наприклад, певні видання виробничо-практичного спрямування мають також агітаційний відтінок.

Таблиця 5

Кількісний розподіл образотворчих видань за видами й типами

Рік Види ОВ	1939		1940		1941		1943		1944		1945		Всього 1939—1945	
	друк. од.	у %	друк. од.	у %	друк. од.	у %	друк. од.	у %	друк. од.	у %	друк. од.	у %	друк. од.	у %
плакати, у т. ч.:	152	29,6	186	34,3	200	66,0	9	52,9	56	51,4	96	64,9	699	42,8
громадсько-політичні	87	16,9	64	11,8	68	22,4	6	35,2	51	46,8	49	33,1	325	19,8
інформаційні, рекламні	20	3,9	26	4,8	53	17,5	—	—	2	1,8	26	17,6	127	7,8
інструктивно-мето- дичні, виробничо- практичні	19	3,7	35	6,4	43	14,2	1	5,9	2	1,8	4	2,7	104	6,4
навчальні (наочні посібники)	21	4,1	47	8,7	21	6,9	—	—	—	—	4	2,7	93	5,7
агітаційні	5	1,0	14	2,6	15	5,0	2	11,8	1	1,0	13	8,8	50	3,1
картки, листівки	196	38,1	200	36,8	11	3,6	—	—	18	16,5	1	0,7	426	26,0
портрети	79	15,4	105	19,3	43	14,2	8	47,1	31	28,4	44	29,6	310	19,0
художні репродукції	87	16,9	52	9,6	49	16,2	—	—	4	3,7	5	3,4	197	12,0
альбоми	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1,4	3	0,2

Плакатам часів Другої світової війни, зокрема й радянським, присвячено чимало досліджень [2; 3; 9; 10; 11; 14; 15]. Тогочасний "видавничий фронт" був гарячим [2] і зокрема плакати були ваговою складовою ідеологічної індустрії, що передавали емоційний настрій людей, несли у собі сліди політичного і соціального духу часу, ауру епохи [9]. Так, наприклад, радянській агітаційній графіці притаманна виразна "пролетарська" спрямованість: це мало символізувати її народність і робити зрозумілою для найширших верств населення. На практиці це втілювалось як у візуальному, так і в текстуальному ряді (у підписах чи заголовках). Крім того, ще однією невід'ємною рисою радянських плакатів була їхня витриманість у руслі більшовицького варіанта марксизму [11]. Політичний плакат відіграв помітну роль у пропагандистських зусиллях влади. Масштаби і складність завдань, які вона ставила перед собою, соціальна структурованість цільової аудиторії потребували від авторів політичної графіки високого ступеня варіативності й динамізму плакатного формату. Це стимулювало розмаїття жанрових, композиційних, стилістичних, змістових рішень, розрахованих у кожному окремому випадку на певну суспільно-політичну (іноді — етнічну) групу. Експлуатуючи стереотипи масової свідомості, тогочасну символіку й асоціації, політичний плакат у прийнятній, зрозумілій для більшості адресатів образній формі ретранслював ідеологічні установки на різні категорії учасників та сучасників Другої світової війни, формуючи не лише уявлення про події, спосіб світосприйняття, а й моделі поведінки великих мас людей [10].

На матеріалі плакатів цікаво простежити, як змінювався зовнішньополітичний курс радянської влади. Ідеї обложеної фортеці і ворожого капіталістичного оточення, психо-

логія "очікування війни" стали мотиваційними чинниками формування радянської патріотичної ідеології у другій половині 1930-х — на початку 1940-х. Радянська пропаганда критикувала німецький "фашизм" до підписання пакту Молотова — Ріббентропа, але після нього пропагандисти, підпорядковуючись державним органам, припинили критику "фашистського капіталізму". Згорання антинацистської пропаганди офіційно розпочалося з виступу В. Молотова 31 серпня 1939 року і тривало до червня 1941-го. Отже, упродовж 1938—1941 років ідеологічна політика СРСР еволюціонувала від негативно-критичної, через фазу абсолютного згорання, до відновлення в агресивно-викривальній формі [10].

У цій публікації хотілося б більше уваги приділити не лише плакатам, а й іншим видам образотворчих видань з фонду Держархіву друку, менш дослідженим, не виключено, що окремі з них є унікальними й не представлені в інших зібраннях.

Так, у досліджуваному масиві документів образотворчі листівки та поштові картки наявні в кількості 426 друк. од. (26%). Варто відзначити, що відсоткова частка цього виду ОВ у фонді Держархіву друку значно зросла у 1939—1940 роках. Цікаво, що тематичне різноманіття поштівків було надзвичайно широким і далеко не всі вони були привітальними. Чимала їх частина мала ідеологічне забарвлення. Як приклад наведемо серію поштових карток, випущену видавництвом "Мистецтво" у 1940 році до XXIII річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції з текстами авторства В. Зорового (фото 9—14): "На площах, в парках — всюди свято, пісні лунають на весь світ: живем ми весело й багато в країні щастя і побід!" (худож.: О. Юнак, В. Фатальчук), "Приємно малятам дивитись з балкону на місто, що цвітом весняним цвіте, і любо малятам побачить колону, де

батько їх прапор жовтневий несе" (худож. С. Вербицький), "Вітчизні несе ми любов і привіти і співи — величні, як зорі Кремля, за те, що нам щастя і радість і квіти приносить вітчизна щодня" (худож. С. Кравченко), "Розтягну гармонь співучу, хай звучні летять пісні — про колгоспі, про квітучі наші села молоді" (худож. М. Сліпченко), "Недаремно

йшли на штурм загони і змели неволю у п'ятому віку — пишним цвітом розцвіли колони молодих дівчат і юнаків" (худож. П. Дейнека), "Назустріч до жінки дитина біжить, їй квіти підносить — і рада й шаслива. Час прийде — й вона з парашутом злетить, так само, як жінка ця, мужня й смілива" (худож.: О. Юнак, В. Фатальчук).

Фото 9

Фото 10

Фото 11

Фото 12

Фото 13

Фото 14

Також у видавництві "Мистецтво" у 1939 році виходили поштівки з фотографіями міських пейзажів Києва, Одеси, Полтави, Сум, Дніпропетровська, Сталіно, Слов'янська, Красногорська, а в 1940-му на поштових картках з'являються види щойно приєднаних Львова, Трускавця, Дрогобича, Яремчого, Косова, Ворохти, Моршина, Сколе. Надзвичайно цікавими є фотолистки з портретами гуцулів, наприклад "Гуцульщина. Сопілкарі" та "Гуцульщина. Старий селянин" (фото Г. Зельма, М. Коллі, 1941) (фото 15, 16). На поштових картках друкували також портрети владної верхівки СРСР, Героїв Радянського Союзу, діячів культури і мистецтва, репродукції картин радянських і дореволюційних художників, фото, на яких були представлені різні види спорту, а також вишивка й декоративні малюнки (фото 17) тощо. Були, звісно, й вітальні листівки, переважно з привітаннями до Нового року (фото 18) або з нагоди річниці Жовтневої революції.

Ще одна особлива категорія образотворчих видань, представлена у фонді Державного архіву друку — це портрети. Варто відзначити, що портретний жанр часто використовувався у політичних плакатах соціалістичних країн, особливо великого різноманіття набували портрети політичних лідерів [5, с. 172]. Втілення образу конкретної особи через інтерпретацію її зображення графічною та символічною мовою плаката є окремим типом цього виду мистецтва, який можна визначити терміном "плакат-портрет". За призначенням його можна розділити на афішу, політичний та культурний плакат. Для афіші, присвяченій ігровому жанру, притаманне зображення актора в образі головного героя; для плаката на тему інших культурно-видовищних заходів —

портрет винуватця події. Портрет у політичному плакаті вирізняється високою графічною виразністю, чіткістю образу та відбором. У культурному плакаті увічнено видатних діячів, образно-символічною мовою графічного дизайну розкрито значення та характер їх діяльності [5, с. 175]. Серед портретів аналізованого періоду більшість зображують В. Леніна, Й. Сталіна, В. Молотова, М. Калініна, М. Кагановича, А. Жданова, Л. Берію, М. Хрущова, К. Ворошилова, С. Тимошенка, С. Будьонного та інших представників владної верхівки й військових СРСР, компартійних вождів, ідеологів та натхненників комунізму. Проте на досліджуваних портретах представлені також фігури видатних митців (українських, російських та окремих світових), переважно письменників, творчість та погляди яких не суперечили панівній ідеології або й сприяли її утвердженню та зміцненню (принаймні у тогочасному трактуванні). Це, наприклад, українські письменники Г. Сковорода, І. Франко (приміром, видання Укрвидаву ЦК КП(б)У 1943 року; фото 19), М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Котляревський, Марко Вовчок, Панас Мирний, І. Тобілевич (Карпенко-Карий), М. Кропивницький, О. Кобилянська, П. Тичина; російські: О. Пушкін, М. Лермонтов, О. Грибоєдов, І. Тургенев, М. Ломоносов, О. Островський, М. Салтиков-Штедрін, А. Чехов, Л. Толстой, І. Крилов, Максим Горький, В. Маяковський; є у фонді й портрет Шолом-Алейхема (худож.: А. Резніченко, М. Бронфман, Мистецтво, 1939); композитори П. Чайковський, М. Мусоргський, І. Штраус, Р. Вагнер, Ф. Шуберт, В. А. Моцарт, Дж. Верді, Дж. Россіні, Ф. Шопен, Р. Шуман, Е. Гріг, Й. Брамс, Н. Паганіні, Ф. Мендельсон-Бартольдї, Ф. Ліст; художник І. Рєпін. Постаць Богдана Хмельницького також була на

тогочасних плакатах, його представляли як символ єднання й дружби між українським та російським народами.

Чільне місце серед плакатів-портретів 1939—1945 років належить Тарасові Шевченку. У фонді наявні 14 його портретів. Це роботи художників І. Рєпіна, М. Щепкіна, Ф. Красицького, Є. Вербицького, Е. Кияшка (Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943; фото 20), Ю. Балановського, К. Елева, О. Бесєдіна і Г. Бондаренка, а також автопортрети митця. Використання образу Т. Шевченка було характерним для радянської пропаганди загалом і для плакатного мистецтва зокрема як візуального засобу агітації, відбувалася перманентна ідеологізація "Шев-

ченка — образа — символу" [6, с. 270]. О. Донець відзначає, що образ Кобзаря у кульмінаційні періоди історії України (революції, війни, часи боротьби за становлення державності) слугував своєрідним ідеологічним каталізатором, що виявляв тенденції найважливіших моментів історичного буття країни [6, с. 273]. Утім, зрозуміло, що за радянських часів, і зокрема під час Другої світової війни, влада на свій манер тлумачила роль і значення постаті Тараса Григоровича та наділяла його творчість вигідними для тогочасної ідеології рисами.

Усього у фонді аналізованого періоду нараховується 310 друк. од. (19%) портретів.

Фото 15

Фото 16

Фото 17

Фото 18

Фото 19

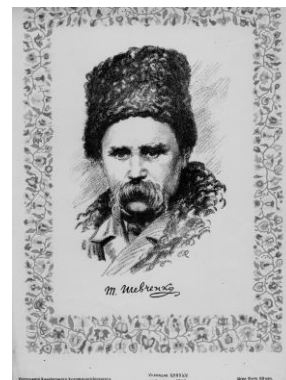

Фото 20

Ще один різновид образотворчих видань, представлених у фонді Державного архіву друку — художні репродукції, їх є в наявності 197 друк. од. (12%). Переважно наклеєна на картонну основу або надрукована на цупкішому папері чи картоні, ця друкована продукція могла використовуватись як наочні матеріали у школах або виконувати декоративні функції. Випускали її на той час лише "Мистецтво" та "Українське державне видавництво".

Цікаво, що тут є чимало робіт того ж таки Т. Шевченка. Крім того, представлені репродукції картин таких дореволюційних художників, як М. Пимоненко, І. Труш, І. Їжакевич, І. Шишкін, М. Ге, І. Крамскої, В. Суріков, В. Перов, М. Рачков, М. Мурашко та інші. Також видавалися, наприклад, копії окремих картин Рембрандта Ван-Рейна. Серед митців вже радянського періоду у фонді наявні репродукції робіт С. Єржиковського, В. Єфанова, І. Бродського, А. Рилова, Б. Крюкова, Є. Вербицького, О. Герасимова, Й. Дайца, Б. Йогансона, В. Касіяна, П. Котова, В. Кричевського, І. Літинського, М. Азовського, М. Андрєєва, М. Козика, М. Міщенко, Є. Мучніка, Н. Карповського, Ю. Пименова, М. Попенка, М. Рибальченка, В. Савіна, Т. Гапоненка, І. Тоїдзе, У. Джапарідзе та багатьох інших. Картини останніх є зразками соцреалізму й зображують переважно сцени з життя лідерів Радянського Союзу, будні трудового радянського народу, досягнення радянської промисловості і боротьбу та перемоги на фронтах. Проте, варто

відзначити, що картин військової тематики небагато серед художніх репродукцій того періоду, крім того, вони стосуються переважно боїв часів революції та попередніх військових конфліктів, а не періоду Другої світової війни, полотна, присвячені якій, з'являтимуться вже на репродукціях, виданих у повоєнні роки. Цікавою є серія, випущена видавництвом "Мистецтво" у 1940—1941 роках (ще до початку війни на території СРСР), що містить репродукції таких картин: "Зустріч Червоної армії на Гуцульщині" (худож. П. Горілого), "Товариш Сталін з бійцями у вагоні по дорозі на Польський фронт (1919 р.)" (худож. М. Глухов), "Товариші Сталін, Ворошилов і Будьонний на Південному фронті (1919 р.)" (худож. В. Савин), "Товариші Ворошилов і Будьонний у бою з білополяками (1920 р.)" (худож. Н. Самокиш), "Комсомольці України вирушають на польський фронт (1920 р.)" (худож. Г. Бондаренко), "Зустріч героїчного екіпажу" (худож. П. Мальцев), "Чапаєвський штаб" (худож. В. Серов), "Спуск військового корабля" (худож. Г. Нісський), "Парашутистки" (худож. П. Соколов-Скала), "Герої Першої кінної армії товариші К. Є. Ворошилов, С. М. Будьонний, Ю. О. Щаденко, О. І. Городовіков, С. К. Тимошенко, О. Я. Пархоменко" (худож. Ф. Модоров), "Герой прикордонник тов. Коротєєв у бою з япономанчжурами" (худож. М. Соловйов), "Товариші Ворошилов, Будьонний і Фрунзе під Перекопом. 1919 р." (худож. Й. Дайц), "Солдати читають в окопах лист товариша Сталіна (грудень 1917 р.)" (худож. Б. Крюков). Чи

не єдиною репродукцією картини, присвяченої тематиці саме Другої світової війни є видання "Партизани" частують" (худож. В. Литвиненко, Українське державне видавництво, 1944; фото 21).

При аналізі фонду образотворчих видань 1939—1945 рр. Державного архіву друку було виявлено 3 друк. од. (0,2%) альбомів. Про один із них йшлося на початку статті. Два інші були видані вже у звільненому Харкові. Що цікаво, один із них має таку саму назву, як і альбом 1942 року — "По Україні". Це альбом автолітографій українських художників С. Беседіна, П. Супоніна, Й. Дайца, В. Мироненка, Є. Світличного, І. Плещинського, Л. Чернова, Л. Джолоса, О. Довгаль, Ю. Баланівського, С. Прохорова та Г. Бондаренка, випущений Українським державним видавництвом у 1944 році (фото 22—25). Представлені у ньому 20 робіт зображають зруйновані вулиці і споруди, міські пейзажі Харкова часів окупації, а також початок відбудови міста після відновлення у ньому радянської влади: "Після нальоту ворожих бомбардувальників (Харків, 1941 р.)" (худож. П. Супонін), "Похорон (Харків, 1942 р.)" (худож. Й. Дайц), "Бій на вулиці (Харків, 1943 р.)" (худож. Л. Чернов), "23 серпня 1943 р." (худож. Й. Дайц), "Перші пішоходи (Харків, 1943 р.)" (худож. О. Довгаль), "Дядю, розмініруйте мою хатку" (худож. Ю. Баланівський), "Новорічна ялинка (Харків, 1943—44 р.)" (худож. О. Довгаль), "Відбудовують лінію трамваю (Харків, 1944 р.)" (худож. Є. Світличний), "Початок відбудови (Харків, 1944 р.)" (худож. Г. Бондаренко). Альбом був виданий накладом 12 000 пр. і коштував 20 карбованців.

І третій альбом аналізованого періоду у фонді Державного архіву друку — це набір із 9 поштових карток в обкладинці "Не забудемо, не простимо!", виданий Художнім фондом у Харкові 1945 року. Його супроводжує такий коментар: "За часи окупації німці спалили й зруйнували наші міста і підприємства. Знищили наші історичні і культурні заклади та пам'ятники. В цьому альбомі зібрані рисунки цих злодіянь. Не забудемо і не простимо їм цього. Смерть німецьким загарбникам!". Підпис до кожної картки містить інформацію не лише про місце, а й наголошує на тому, що зображені руйнування — справа рук ворога, закликає пам'ятати й не пробачати йому: "Київ. Миколаївська вулиця, перетворена на груду руїн і каміння. Не простимо ні-

мецьким варварам руйнування наших міст" (худож. С. Беседін), "Київ. Хрещатик — гордість нашої столиці, перетворений німцями на груду каміння" (худож. Г. Бондаренко), "Цех заводу ХТЗ, зруйнований німцями. Ось вони, сліди їхнього панування на Україні" (худож. Г. Бондаренко), "Харків. Вулиця вільної Академії, на якій знаходились культурні і історичні пам'ятники нашого міста, перетворена німцями на вулицю руїн і голих стін" (худож. Й. Дайц), "Груди каміння, обпалені стіни вкривають сліди фашистських вандалів. М. Київ, Банківська вулиця" (худож. Г. Космачев), "Велико-Лаврський собор XI сторіччя у Києві, зруйнований німецькими варварами. Ніколи не забудемо їм зруйнування наших історичних пам'ятників" (худож. Г. Космачев), "Обпалені стіни, зруйновані будинки вкривають Прорізу вулицю в м. Києві. Ніколи не забудемо і не простимо німецьким варварам руйнування наших міст" (худож. В. Мироненко), "Харків. Вул. Іванова. Тут містився Інститут прикладної хімії. Руїни вкрили це місце. Не простимо німецьким варварам зруйнування наших учбових закладів" (худож. Є. Світличний), "Харків. Вокзал Південний, зруйнований німцями" (худож. П. Супонін). Набір вийшов накладом 3000 пр. і коштував 30 крб.

Колекція аркушевих образотворчих видань Державного архіву друку періоду Другої світової війни є унікальною: у ній міститься значна кількість документів того часу, є примірники, що збереглися лише у цьому фонді й становлять незаперечну історичну та культурну цінність для дослідників з різних галузей знань. З огляду на поважний вік видань та їх нетривку матеріальну основу — папір, забезпечення фізичного збереження документальних фондів є одним із головних завдань науково-практичної діяльності Книжкової палати України. Не менш важливим є всебічне вивчення цієї продукції, її класифікація, типізація, каталогізація, внесення детальної інформації про неї до баз даних, оцифрування найцінніших та найцікавіших видань, а також тих, які знаходяться у вкрай незадовільному стані. Вагому роль відіграє популяризація інформації, отриманої у результаті таких досліджень, адже це приверне увагу науковців та надасть змогу порівняти колекції з різних фондів, виявити унікальні та рідкісні документи, а можливо, й поповнити Державний архів друку виданнями, яких у ньому бракує.

Фото 21

Фото 22. Кінна вулиця (Харків, 1942 р.), худож. П. Супонін

Фото 23. На розі Басейної і вулиці Дзержинського (Харків, 1943 р.), худож. Є. Світличний

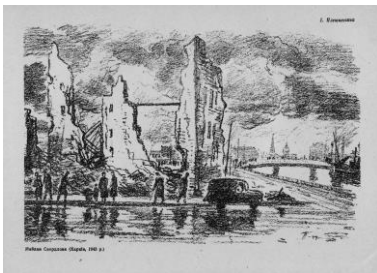

Фото 24. Майдан Свердлова (Харків, 1943 р.), худож. І. Плещинський

Фото 25. Настінний живопис (Харків, 1943 р.), худож. Ю. Баланівський

У наступній публікації буде проаналізовано тематичне різноманіття аркушевих образотворчих видань періоду повоєнної відбудови (1946—1948), наведено цікаві зразки плакатного мистецтва того часу, інших видів ОБ, а також розглянуто історичні та соціальні обставини, що обумовлювали специфіку й проблематику, порушену в цих виданнях.

Список використаної літератури

1. *Андрейканіч А. І.* Плакат: його види та жанри / А. І. Андрейканіч // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. — 2013. — Вип. 19 (1). — С. 121—126.
2. *Бондар Ю.* Плакати, афіші та листівки у контексті соціальної й політичної комунікації / Ю. Бондар // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 7. — С. 15—21.
3. *Владич Л.* Майстри плаката: альбом. — Київ : Мистецтво, 1989. — 65 с., іл.
4. *Волошин Л.* 1943 рік... Про заснування в окупованому Львові Української академії мистецтв / Любов Волошин // День. Україна Incognita. — 2013. — 7 листоп. — Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/1943-rik%E2%80%A6-pro-zasnuvannya-v-okupovanomu-lvovi-ukrayinskoji-akademiyi-mistecztv.html>. — Назва з екрана.
5. *Грищенко В. В.* Портретний жанр в дизайні плаката / В. В. Грищенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. — 2011. — № 1. — С. 171—175.
6. *Донець О. М.* Використання образу Т. Г. Шевченка в українському радянському плакаті (за матеріалами зібрання українського радянського плаката з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / О. М. Донець // Рукописна та книжкова спадщина України. — 2013. — Вип. 17. — С. 270—276.
7. *ДСТУ 3017—95.* Видання. Основні види. Терміни та визначення. — Чинний від 1996—01—01. — Київ : Держстандарт України, 1995. — III, 47 с. — (Державний стандарт України).
8. *Інструкція з добору видань для відображення у "Літописі образотворчих видань" / упоряд.: О. Б. Зубарева, Л. А. Кириченко ; Книжкова палата України.* — Київ : [б. в.], 2000. — 5 с.
9. *Легасова Л.* Світові війни мовою плаката / Л. Легасова // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 9. — С. 49—50.
10. *Масвський О. О.* Політичний плакат і карикатура, як засоби ідеологічної боротьби в Україні 1939—1945 рр. : автореф. дис.

- ... канд. іст. наук / Олександр Олегович Масвський ; НАН України, Ін-т історії України. — Київ, 2016. — 24 с.
11. *Світові війни мовою плаката : книга-каталог виставки / Український інститут національної пам'яті, Меморіальний комплекс "Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945".* — Київ : Архетип, 2009. — 208 с.
 12. *Сенченко М.* Книжковій палаті України — 95 років, що далі? / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 1. — С. 3—8.
 13. *Тихоненко О.* Різноманіття образотворчих видань 1933—1935 років / О. Тихоненко // Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 10. — С. 34—38; № 11. — С. 34—39.
 14. *Шайкан В. О.* Радянський політичний плакат як засіб ідеологічної боротьби в роки Великої Вітчизняної війни / В. О. Шайкан // Наук. пр. іст. ф-ту Запорізь. нац. ун-ту. — 2012. — Вип. 32. — С. 269—272.
 15. *Шульженко С.* Документальна пам'ять про визволення Києва від гітлерівців у фондах Книжкової палати України / С. Шульженко, О. Тихоненко // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 12. — С. 31—34.

В статтє проанализированы изобразительные издания 1939—1945 гг., хранящиеся в фонде Государственного архива печати Книжной палаты Украины. Приведены количественные показатели по таким критериям, как язык, место издания, издательства, тираж, а также классификация этих изданий по их видовой принадлежности и тематическому разнообразию. Акцентируется значение изобразительных изданий при исследовании анализированного исторического периода.

The graphic editions of 1939—1945 years, which are represented in The State Archives of Printing of The Book Chamber of Ukraine, are analyzed in the article. The classification of these documents, depending on their species and subjects, is given. In particular, attention is focused on the importance of graphic editions in the segment of the research of the historical development of the state and society in the analyzed period.

Надійшла до редакції 28 грудня 2016 року

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 39(73=161.2)

Леся Біловус,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства
Тернопільського національного економічного університету

Націєтворчі аспекти дотримання традицій українцями в діаспорі (на базі українськомовного публіцистичного матеріалу США)

Статтю присвячено питанню дотримання традицій українцями США як засобу збереження національної ідентичності, що висвітлено за допомогою аналізу періодичних видань української діаспори в Америці ("Свобода", "Слово і Час", "Українське слово", "Міст").

Ключові слова: національна ідентичність, періодичні видання, традиції, вірування, українська діаспора у США.

Відданість прабатьківським традиціям та віруванням етнічних українців у США відрізняє останніх від будь-якої іншої національної групи, допомагає формувати у прийдешнього покоління певний спосіб мислення, вірування, норми поведінки. Аналіз інформаційного простору українців діас-

пори США свідчить про те, що наші колишні співвітчизники усвідомлюють прикрий факт певної втрати традицій через віддаленості від історичної батьківщини і турбуються про збереження етнічних особливостей, національної духовності, підтримуючи зв'язок часів і поколінь.